

VZÁJOMNÝ VPLYV ODBORNEJ A BEŽNEJ SLOVNEJ ZÁSOPY V TALIANČINE**THE MUTUAL INFLUENCE OF PROFESSIONAL AND GENERAL VOCABULARY
IN THE ITALIAN LANGUAGE***ROMAN SEHNAL***Abstract**

The process of enriching the vocabulary of the Italian language is a continual phenomenon. The aim of this paper is to provide a brief overview of the semantic changes in the Italian terminology in the process of lexical migration. Special attention is paid to the relationship and mutual influence of technical terms and words of everyday use. The process of verbal migration and the blend of different styles are the most productive ways of vocabulary renewal and upgrading, leading to the convergence of professional and general communication.

Keywords: terminology, comune word-stock, conotation, denotation, word migration, euphemism

Abstrakt

Proces obohacovania slovnej zásoby talianskeho jazyka je trvalý fenomén. Príspevok podáva stručný prehľad sémantických zmien talianskych terminologických pomenovaní v procese lexikálnej migrácie. Zvláštna pozornosť sa venuje vzťahu a vzájomnému vplyvu technických pojmov a slov bežnej zásoby. Proces slovnej migrácie a miešania jednotlivých štýlov je jedným z najproduktívnejších spôsobov obnovy a modernizácie slovnej zásoby, ktorý vedie aj k zblížovaniu odbornej a bežnej komunikácie.

Kľúčové slová: odborná terminológia, bežná slovná zásoba, konotácia, denotácia, slovná migrácia, eufemizmy

Úvod

Obrovský vedecko-technický pokrok spôsobil revolučný zvrät aj s citelnými zásahmi do jazyka. Odráža sa to v rýchlom náraste odbornej terminológie, ktorou jednotlivé vedné odvetvia zaplavujú jazyk. Jazyk sa prispôsobuje zmenám, odpovedá na ne svojimi prostriedkami, reaguje na zvýšenú potrebu komunikácie v čoraz širšom tematickom registri. Skrátka, špecializuje sa. Nejde o nový jav. Vždy a všade existovali okruhy ľudí spojených profesionálnymi záujmami (kňazi, filozofi, remeselníci, vojaci, študenti, lekári, farmaceuti a pod.), ktorí pocítovali potrebu mať naporúdzi svoj vlastný špeciálny či špecifický alebo aj špecializovaný jazyk, aby sa mohli zasvätejšie, odbornejšie, jednoznačnejšie a výstižnejšie vyjadrovať k otázkam profesionálnej orientácie. Ich slovník vždy niesol pečať špecifickosti a nezrozumiteľnosti pre bežného užívateľa jazyka. Avšak v odborných kruhoch mal a má stále nenahraditeľnú funkciu.

Pojmová definícia

V ostatnej dobe prestíž odborných variet jazyka narastá geometrickým radom. Otázka jazykových štýlov, ich delenia na podštýly (*sottocodici*) či sektory (*settori*) sa stáva viac než kedykoľvek predtým diskutovanou z hľadiska skutočnosti, že v globalizovanej spoločnosti neexistuje ideálny jazyk, ktorý by vyhovoval všetkým. I keď jazyk je spoločný pre všetkých užívateľov, musí sa v istej záujmovej oblasti diferencovať, a to tak, že sa nasycuje výberom špecifickej lexiky, prípadne aj štylistických zvláštností. V taliančine sa pre každý sektor, odvetvie či „provinciu“ (vyjadrené slovami Beccariu) jazyka udomácnilo viacero pomenovaní.

Výsledkom je terminologická nejednotnosť pri definícii daného fenoménu, a to napriek tomu (alebo možno práve preto), že štúdiu tejto otázky sa venuje mimoriadna pozornosť. Najfrekvencovanejšie z nich sú však nasledovné: speciale, settoriale a specialistico. Serianni (1989) uprednostňuje použitie *linguaggio settoriale* vzhľadom na jeho použitie v závislosti od toho-ktorého sektora profesionálnych aktivít. Svojou definíciou zároveň zvyrazňuje rozhodujúcu prevahu denotácie s emotívnou neutralitou nad konotáciou s často pridruženým emocionálnym prifarbením v neodbornom jazykovom štýle.

V slovenskej štylistike sa operuje termínom jazykový štýl, do ktorého spadajú sedem kategórií rozdelených na základe protikladu medzi štýlmi súkromného styku (hovorový) na jednej strane a verejného styku (administratívny, náučný, publicistický, rečnícky, esejistický, umelecký) na strane druhej (Mistrík, 1985). U J. Findru (2004) sa stretávame s členením na modelové štruktúry náučných textov, publicistických textov, administratívnych textov, textov rečnícko-umeleckých a hovorových textov. Na ilustráciu diferencovaného prístupu k otázke jazykových štýlov medzi slovenčinou a taliančinou možno pre zaujímavosť uviesť výpočet rôznych typov *linguaggio speciale o settoriale*, ako ho predkladajú talianski odborníci na otázku štylistiky: *linguaggio burocratico, linguaggio scientifico, linguaggio tecnico, linguaggio politico o sindacale, linguaggio sportivo, linguaggio del calcio nelle telecronache, linguaggio della moda, linguaggio televisivo, linguaggio cinematografico, linguaggio giornalistico, linguaggio pubblicitario, linguaggio necrologico, linguaggio della Chiesa, lingua dell'opera lirica, linguaggio dei giovani, linguaggio comune*.

Štýl ako istý spôsob zámerného výberu, usporiadania a využitia jazykových a mimojazykových prostriedkov kladie dôraz na uplatňovanie *zvláštneho zreteľa* na tematiku, situáciu, funkciu a zámer autora. V takomto zohľadnení štýl ako kategória sa neustále mení, vyvíja sa, tak ako sa neustále mení realita, ktorá nás obklopuje. Dokazuje to citát G. L. Beccariu (2002, s. 130) z knihy *Italiano Antico e Nuovo*: *“L'italiano è una realtà aperta e mobilissima. È passato come lingua parlata, non senza traumi e perdite, sulla bocca di 60 milioni di persone, differenziate per istruzione, livello sociale, condizionamento dialettale. (...) Adesso la tipologia delle fonti di linguaggio si è enormemente ampliata e diversificata”*. [„Taliančina predstavuje otvorenú a premenlivú realitu. Nie bez ujmy a oklieštenia vošla do úst 60-miliónového národa vzájomne diferencovaného rôznou úrovňou vzdelania, sociálneho postavenia a nárečovej príslušnosti (...). Teraz sa typologické pramene jazykových štýlov výrazne rozšírili a diverzifikovali.“]

K otázke jazykového štýlu sa v taliančine okrem spomenutého autora vyjadrovali ďalší významní starší aj súčasní lingvisti, spomedzi ktorých najväčší prínos predstavujú práce B. Miglioriniho, U. Eca (*Il linguaggio politico*), R. Gualda, S. Telveho (*Linguaggi specialistici dell'italiano*), E. Ferrera (*I gerghi della malavita*), I. Zingarelliho (*Il linguaggio della società motorizzata*), L. Renziho (*La lingua di caserma, oggi*). Vychádzajúc zo základného delenia na *lingua comune* a *linguaggi speciali*, podrobne rozpracúvajú otázky súvisiace s danou témou, pretože dôležitosť jazykových štýlov v modernej spoločnosti stúpa.

Základné charakteristiky odborného jazyka

Špecifickosť každého jazykového prejavu je budovaná na princípoch starostlivého výberu adekvátnych lexikálnych prostriedkov. Tie sú najmä v náučných odborných textoch ukazovateľom štýlu. Ich funkciou je čo najpresnejšie vyjadriť obsah, a to pomocou odbornej terminológie (domácej aj medzinárodnej), ktorá musí byť presná a jednoznačná. Terminologické pomenovania sú nositeľmi odbornosti, pojmovosti, presnosti a abstraktnosti odborného komunikátu a ako také vylučujú polysémiu a subjektívne hodnotenie: náučné texty nedávajú priestor na prejav autorovej osobnosti. Sú budované na využívaní nociónálnych pojmo-terminologických pomenovaní, čo dodáva textom istú uniformovanosť, zároveň však budujú aj štylisticky príznakovú zložku náučného štýlu v zmysle štýlu nevýrazného, schematizovaného. Odborný štýl sa líši od bežného črtami, ktoré niežby chýbali v laickom

štýle, ale rozdiel je v ich frekvencii. T. De Mauro (in Gualdo, Telve 2011, s. 77) podáva hypotetickú a nadnesenú ukážku toho, ako sa výberom príslušnej lexiky dá zmeniť laický text na odborný:

- Il letto è in disordine, ma sono stanco e a vederlo mi fa venire sonno lo stesso.
- Ad onta del suo disordine, il giaciglio mi ispira sonno al solo vederlo a causa dell'affaticamento.
- Un'aura ipnotica promana dal talamo verso di me a causa della percezione ottica catalizzata dall'astenia.

Uvedený príklad dokazuje, že špeciálna terminológia má presne vymedzené miesto použitia a jej uplatnenie v inom než odbornom prostredí (na ulici, doma) nadobúda znak silnej štylistickej príznakovosti.

Základné atribúty náučného textu

- Jednoznačnosť a presnosť lexiky (univocità ed esattezza del lessico) ako prvoradé kritérium najmä u jazykov exaktných vedeckých disciplín, kde stojí na prvom mieste referenčná funkcia jazyka.** Ako exemplifikáciu terminologickej presnosti a jednoznačnosti uvádzame odbornú medicínsku terminológiu preberanú z gréčtiny a latinčiny ako dvoch jazykov, ktorým patrí prvenstvo v zásobovaní lekárskeho slovníka. V ľavom stĺpci sú termíny používané odborníkmi, v pravom ekvivalenty používané laickou verejnosťou:

taliančina		slovenčina	
<i>Odborná terminológia</i>	<i>Laická terminológia</i>	<i>Odborná terminológia</i>	<i>Laická terminológia</i>
odontoiatra	dentista	stomatológ	zubár
terapia	cura	terapia	liečba
cavità orale	bocca	ústna dutina	ústa
rinite	raffreddore	rinitída	nádcha
ustione	scottatura	combustio	popálenina
frattura	rottura	fraktúra	zlomenina
cefalea	mal di testa	cefalalgia aj cefalea	bolesť hlavy
femore	coscia	femur	stehenná kosť

Ďalšie dve ukážky sa budú týkať odbornej lexiky z biológie:

- *Amanita citrina* cresce sotto *aghifoglie e latifoglie*. È leggermente tossico da crudo a causa di una sostanza simile a quella secreta dalle *ghiandole epidermiche* dei rospi. *Carne* bianca, appena giallina sotto la *cuticola*. *Spore* bianche. *Cappello* emisferico, *cuticola coperta di verruche* irregolari e piatte. *Il gambo* termina con un bulbo, sul quale aderisce una *volva marginata*. [*Muchotrávka citrónovožltá* rastie pod *ihličnanmi a listnatými* stromami. Za surova je mierne jedovatá kvôli látke podobnej výlučku *epidermických žliaz* u ropúch. *Dužina* je biela, pod *kutikolou* jemne žltkastá. *Spóry* sú biele. *Klobúk polguľovitý*, *kutikola* je pokrytá nepravidelnými a plochými verukami. *Hlúbik* je zakončený hľuzou, ku ktorej prilieha vrúbkovaná volva.]

Ako sme už naznačili vyššie, polysémia je neželateľná v odbornom jazyku, keďže je prekážkou jednoznačnosti. Ak sa však polysémické (aj homonymické) javy v terminológii vyskytnú, musia mať presne vymedzený vecný význam: napríklad *carne* (mäso) a *cappello* (klobúk). V mykologickom pomenovaní *carne* ako dužina dostáva špecifický obsah, rovnako aj *cappello* ako vrchná časť huby.

2. Potlačenie na minimum subjektívneho činiteľa pri budovaní textu. V náučnom texte je absolútna absencia subjektívno-hodnotiacej a štylisticky príznakovej lexiky. Požiadavka nociónálnosti je zásadná, slúži na dosiahnutie vecnej presnosti a intelektuálnosti textu. Danému zámeru slúži aj preferovanie autorského plurálu (plurale maiestatis), ktorým sa zdôrazňuje všeobecnosť, ako aj objektivnosť náučného textu.

3. Uprednostňovanie nominálnych konštrukcií pred slovesnými (le costruzioni con molti nomi e pochi verbi). Súvisí to s využívaním pojmovo-terminologických pomenovaní a syntaktickou kondenzáciou, pri ktorej sa namiesto slovesa uprednostňuje abstraktný menný ekvivalent. Z dôvodu vysokej frekvencie mien, najmä substantív, má teda náučný text príznakovo *nominálny charakter*. V nasledujúcej ukážke uvádzame dvojicu viet: prvá predstavuje príklad nominálnej konštrukcie v kombinácii s málo frekventovanými tvarmi sloves všeobecného významu, ktorá je typická pre odborný štýl. Druhá patrí k vetám bežného použitia: *A causa dell'inflazione, si ha un aumento generale e si avrà un aumento anche delle tariffe ferroviarie. [V dôsledku inflácie dochádza k všeobecnému zvyšovaniu cien a nastane navýšenie aj železničných taríf.] Tutto aumenta e costeranno di più anche i biglietti ferroviari. [Všetko sa zdražuje a aj železničné lístky budú drahšie.]*

Obidve vety majú ten istý kognitívny význam, ale ich formulácia je výrazne odlišná. Prvý text uprednostňuje prostriedky syntaktickej kondenzácie so zvýšenou frekvenciou nominálnych syntagiem a slovesom všeobecného významu (*avere*), za ktorými stojí substantívum s presnou pomenovacou hodnotou (*aumento*). Druhý text (formulácia bežného používateľa) štylisticky uprednostňuje parataktické spojenie viet do zloženej vety s použitím dvoch sloves špeciálneho významu: *aumentare, costare*. Z hľadiska aktuálneho členenia výpovede nominálny štýl uvádza najskôr rému, ktorou je podmet, a až potom tému, s pragmatickým zámerom obohacovania výpovede novými informáciami, ktoré sú zdôraznené v jadre výpovede: *Il cloro è usato dall'industria come energico disinfettante. L'uso del cloro da parte dell'industria è quello di energico disinfettante.*

4. Aktualizácia všeobecnej platnosti konceptu. Vylučuje sa aplikácia konceptu iba na jednu situáciu, na jedinečný moment. S tým úzko súvisí odosobnenie, ktoré sa dosahuje impersonálnym použitím sloves pomocou *si + tretia osoba* (*si avrà, si effettuerà, si prevede*), ako aj zatienenie autorského *io* uprednostnením autorského plurálu *noi*. Špecifické je aj využívanie niektorých gramatických kategórií, ako napríklad používanie jednotného čísla pri podstatných menách za účelom prisúdenia gnómického rázu, alebo tzv. gnómického prezenta pri slovesách. Napríklad: „*Agaricus campestris è un fungo buon commestibile. Cresce nascosto (...) cresce in gruppi (...) si rinviene su terreno calcareo-argilloso*“ atď. (Tessaro, 2013).

5. Sled čistých pomenovacích jednotiek v juxtapozícii. Ide o pomenovania typu: treno merci – nákladný vlak, verifica bagagli – kontrola batožín, accettazione prenotazioni – rezervácia, controllo passaporti – pasová kontrola, annuncio ritardo – hlásenie meškania, borsa valori – burza cenných papierov, busta paga – výplatná páska atď.

Bolo by možno uviesť nespočetne veľa príkladov, pretože ide o veľmi produktívny proces, ktorého efektívnosť je zrejma: dve slová v takomto spojení vytvárajú nový pojem, ktorého úlohou je pomenovať efektívnym a ekonomickým spôsobom miesto, činnosť, objekt, novú realitu.

6. Preferovanie pasívnych vetných konštrukcií. V náučných textoch agens deja (podmet) býva často druhořadý, a tak sa paciens (predmet) zhodí funkcie podmetu s nezávislým postavením. Všimnime si inverziu syntaktických funkcií podmetu a predmetu pri prechode

od aktívnej (činnnej) vetnej konštrukcie k pasívnej (trpnej): Durante la maturazione *il fungo* (podmet a agens deja) produce *il piacevole profumo* (predmet a paciens deja) di mandorle. [» činná väzba] *Il piacevole profumo* (podmet ale paciens deja) di mandorle *viene prodotto* dal fungo (predmet ale agens deja) durante la maturazione. [» trpná väzba]

Hoci z hľadiska kognitívneho obsahu obidve vety vyjadrujú tú istú skutočnosť, z hľadiska syntaktických vzťahov *profumo* ako podmet v pasívnej vete nevystupuje ako aktívny činiteľ deja (agens), ale ako pasívny účastník zasiahnutý činnosťou vyjadrenou slovesom. Z hľadiska funkčnej perspektívy výpovede pasivizácia zabezpečuje distribúciu informácie v lineárnu smere na osi téma-réma. V náučnom štýle sú pasívne konštrukcie bežné. Prednostne sa používa najmä vtedy, ak zmienka o pôvodcovi deja nie je dôležitá a agens deja môže chýbať a častokrát aj chýba: *Il castello fu costruito nel Novecento* (pôvodca deja je zamlčaný).

Migrácia odborných pojmov do bežného jazyka

Napriek zdôrazňovanej téze o uzavretosti sektorových jazykov, uzamknutých do vlastného vnútorného okruhu, zhodne s Beccariom (2002, s. 173) možno konštatovať, že existuje neustály pohyb medzi nimi a bežným jazykom, výsledkom čoho je paradox, ktorý hovorí: sektorové jazyky vo svojej uzavretosti sú otvorené jazyku používateľa.

Podstatou tejto migrácie lexiky spojenej s extenziou sémantického poľa je, že odborný termín sa stáva slovom bežnej komunikácie, terminológia „ľudovieva“. *“I linguaggi tecnico-specialistici non sono monadi chiuse, hanno una ricaduta, alcuni di più altri di meno, sul linguaggio quotidiano.”* [Odborno-špeciálne jazyky nie sú uzatvorené monády, majú dopad, niektoré väčší, niektoré menší, na každodenný jazyk] (Beccaria, 2008, s. 62). Aj v etymológii slov základnej slovnej zásoby môžeme nájsť mnoho príkladov „zovšeobecnenia“ výrazu pochádzajúceho z odbornej lexiky. Napríklad *arrivare* (z lat. *adripare* < *giungere* a *riva*) bolo pôvodne námorníckym termínom, no po prekonaní procesu významovej extenzie sa stalo slovom bežného použitia. *Derivare* (z lat. *rivus* < *ruscello*, *corso di acqua*) bol zasa roľnícky termín označujúci presmerovanie pôvodného toku vody, pričom dnes sa zachoval len všeobecný význam *pochádzať*. *Rivale* (lat. *rivalis* < *rivus* < *ruscello*, *potok*) - *rivali* boli pôvodne hospodári, ktorí mali spoločný potok na zavlažovanie pozemkov, čo bolo častým zdrojom susedských sporov a rivality. *Cercare* (lat. *circare* < *andare ritorno*) je pôvodne poľovnícky termín, ktorý znamená krúžiť okolo ako poľovnícki psi pri stopovaní koristi. Migrácia terminologických pojmov do bežnej reči nezasahuje v rovnakej miere všetky jazykové sektory, najvýraznejšie sa to prejavuje u tých, ktoré majú najvyšší praktický dosah na občiansky život: na zdravie, postavenie a financie občanov. Teda oblasti, ktoré stoja blízko k občianskym záujmom a potrebám, daná východisková téza o uzavretosti a súčasnej otvorenosti, t. j. uzavretosti otvárajúcej sa vplyvom zvonka, platí bez výhrady, ako sa o tom presvedčíme v nasledujúcich kapitolách. Zbližovaniu sektorového a bežného jazyka napomáha aj výskyt obrazných ustálených slovných spojení, ktoré sú založené na terminologickom pojmovom podklade. Beccaria (2002, 2006) nachádza množstvo príkladov uplatnenia odbornej terminológie v jazyku bežného používateľa, ktoré sa stali populárne pre ich nadobudnutú metaforickú hodnotu. Takáto sémantická extenzia terminologického pojmu súvisí práve s procesom metaforizácie. Na ilustráciu si môžeme uviesť niekoľko príkladov z rôznych odborov: **z divadelníctva a filmu** *fare fiasco* (z divadelníckeho žargónu na označenie neúspešného predstavenia: *lo spettacolo si è risolto in un fiasco* → v rozšírenom a aktualizovanom význame napr. *La squadra del Brasile ha fatto un fiasco ai Mondiali*); *piantare baracca e burattini* (zanechať všetko, zbalit si svoje rárohy a odísť); *fare una rapida carrellata* (urobiť rýchly prehľad); *gettare la maschera* (zhodiť masku, ukázať pravú tvár), *stare dietro le quinte* (stať v ústraní, bokom, dosl. za kulisami); **z pyrotechniky** *pezzo da novanta* (*novanta* t. j. „deväťdesiatka“ bola najväčšia petarda, ktorá sa púšťala na záver ohňostroja) → v aktualizovanom význame sa tak označuje mocný a vplyvný človek (boss); **z jazyka pekárov** *avere le mani in pasta* (doslova mať prsty v ceste) → fig. byť

namočený do niečoho; **z automobilistickej terminológie** *ingranare la marcia* (zaradiť rýchlosť) → *fig. ingranare nel lavoro* (zabrať v práci); *fare il pieno di benzina* (natankovať plnú nádrž) → *fig. fare il pieno di idee* (fantazírovať, mať plnú hlavu nápadov); *il motore va su di giri* (motor nabere obrátky) → *fig. essere su di giri* (byť v opojení, eufórii); *dare una sterzata* (strhnúť volant) → *fig. dare una sterzata di idee* (náhle zmeniť názor); **z lekárskej terminológie** vošli do bežnej reči metafory typu: *Bisturi* (skalpel) → *fig. dare un colpo di bisturi alle spese* (oskalpelovať peňaženku, načrieť hlboko do peňaženky, urobiť nákup vo veľkom); *by-pass* → *fig. by pass delle informazioni* (presmerovanie informácií); *ampio respiro* (hlboký nádych a výdych) → *fig. la trattativa di più ampio respiro* (rozsiahly traktát, publikačná činnosť); **z fyziky, informačných technológií, aerodynamiky** sa v prenesenom význame ustálili v bežnom použití technicizmy ako: *fossilizzare* (skamenieť, ^{geol.} skostnatieť) → *fig. stať sa konzervatívnym*; *buco nero* (relatività generale) → *fig. avere buco nero in testa* (mať čiernu dieru v hlave), *sparire in un buco nero* (zmiznúť v čiernej diere). Príkladov by mohlo byť oveľa viac: *sintonia* (rádiotech.) → *fig. non c'è sintonia tra noi due* (medzi nami to neľadí); „Papa Francesco ha instaurato una vera sintonia diretta con il prossimo“ (Gente, 2013); *decollare* (let. odštartovať) → *fig. L'Europa non decolla* (Európa sa nerozvíja, nerozbieha, nenapreduje); *decodificare* (inf. dekodovať, dešifrovať); → *fig. non riesco a decodificare quello che dici* (nerozumiem tomu, čo vravíš); *polarizzare* (fyz. polarizácia, získavanie elektrického momentu) → *fig. p. l'attenzione generale su un argomento* (sústrediť všeobecnú pozornosť na tému); *atomizzare* (fyz. rozkladať na atómy) → *fig.-pejor. trieštiť, kúskovať, rozkladať*; *disintegrarsi* (lek., jadř. fyz. rozpadnúť sa, rozložiť sa) → *fig. disintegrarsi di una classe sociale* (rozložiť sociálnu triedu). **Z vojenskej terminológie:** *impatto* (punto di impatto, rana, trefa) → *fig. lo spettacolo ha un forte i. sui giovani* (predstavenie má veľký vplyv na mládež); *mettersi in linea* (zoradiť sa); *battere in ritirata* (biť na ústup); *alzare bandiera bianca* (zdvihnúť bielu zástavu, vzdať sa); *manovra finanziaria* (finančná operácia, manéver).

Medzi najproduktívnejšie v bežnom jazyku patria technicizmy z oblasti medicíny (linguaggio medico), pričom po nich siahajú aj iné vedné odbory, napríklad ekonómia a finančníctvo, kde sa uplatňujú ako vlastné technicizmy (terminologické pojmy) so silným obrazným pozadím: *atrofia di un ufficio statale* (zoštíhlenie štátneho úradu), *paralisi economica* (ekonomické ochromenie), *collasso di economia* (hospodársky kolaps); *intervento traumatico* (traumatický zásah), *misure drastiche* (drastické opatrenia), *diagnosi della situazione* (diagnóza situácie), *una rovinosa situazione finanziaria che non può essere sanata senza terapie molto energiche* (zničujúca finančná situácia, ktoré sa nedá sanovať bez veľmi energetickej liečby), *risanamento del bilancio dello stato* (ozdravenie štátneho rozpočtu), *febbre inflazionistica* (inflačná horúčka), *emorragia di valuta* (krvný výron valuty), *depressione economica* (hospodárska depresia), *moneta malata* (chorá mena), *iniezione di fiducia* (injekcia dôvery), *febbre dei mercati* (horúčka trhov), *credito sano* (zdravý kredit), *anomalie contabili* (účtovné nezrovnalosti), *zone economicamente depresse*, *DNA aziendale* (podniková DNA), *indicatore dello stato di salute del mercato immobiliare* (indikátor zdravotného stavu trhu s nehnuteľnosťami), *contagio del panico* (panická nákaza), *germi della malafinanza* (chorobné zárodky finančného sektoru), *bubble dei mutui* (zdurenina pôžičiek) etc.

Sekundárne technicizmy

V odborných štýloch sa okrem pravých terminologických pomenovaní stretávame aj so sekundárnymi technicizmami (v talianskej literatúre sa nazývajú *tecnicismi collaterali*), tvorenými kolokáciou syntagiem so špecifickým významom, ktoré sú typické pre určitý odbor. Ich zastúpenie v odbornom jazyku neslúži však prísne komunikatívnemu (onomaziologickému) zámeru: sú len štylistickou variantou všeobecného, laickejšieho synonymického pojmu, ktorý ich môže plnohodnotne nahradiť. Inými slovami, sekundárne technicizmy patria do štylisticky príznakovej lexiky. Ich použitím sa expedient snaží z prestížnych dôvodov vyhnúť pomenovaniu denotátu bežným pojmom: *“Il TC è un espediente per elevare il registro della*

comunicazione creando una separazione tra specialisti e profani“ (Gualdo, 2011, s. 377) [Sekundárny technicizmus je expedient, ktorý zvyšuje štýl komunikácie, čím vytvára rozdiel medzi expertmi a laikmi]. Najväčší výskyt takýchto, nazvime ich pseudotechnicizmami, zaznamenávame v administratívnom štýle (*linguaggio burocratico*), v ktorom prakticky absentujú vlastné technicizmy, a preto sa terminologicky „priživuje“ na iných odborných jazykoch. Podľa Gualda (2011, s. 81) sekundárne technicizmy majú potenciál, pri vysokej frekvencii výskytu a po prekonaní reštrikcií pôsobiacich v bežnom jazyku, neutralizovať štylistickú príznakovosť a lexicalizovať sa na „čistý“ technicizmus. Niekoľko príkladov:

Tecnicismo collaterale	Espressione comune
(l. medico) accusare/lamentare vivi dolori	sentire un forte dolore
(l. medico) instaurare una terapia	adottare una terapia
(l. medico) modico aumento(della bilirubina)	lieve aumento
(l. medico) remissione/regressione dei sintomi	scomparsa dei sintomi
(l. medico) severo sintomo	grave sintomo
(l. medico) apprezzare sintomi infiammatori	riscontrare
(l. medico) segni di sofferenza di un organo	segni di alterazione di un organo
(l. medico) portatore di una malattia	affetto da una malattia
(l. di economia) accendere un mutuo	aprire un mutuo
(l.burocratico) espletare provvedimenti necessari	svolgere
(l. burocratico) acquisire in atti	archiviare
(l. burocratico) caducazione di un divieto	annullamento di un divieto
(l. giuridico) proporre una querela	presentare una querela
(l. giuridico) prestare un giuramento	fare un giuramento
(l. giuridico) convenire	chiamare a presentarsi
(l. giuridico) escussione dei testi	fare un giuramento interrogatorio dei testimoni

Migrácia všeobecných pojmov do odborného jazyka

Pohyb funguje aj v opačnom smere: od bežného slova k termínu. *“La rideterminazione semantica, o risemantizzazione è il processo per cui una parola della lingua comune assume un significato diverso nel linguaggio speciale”* Významové prehodnotenie (*rideterminazione semantica*) je [„proces, pri ktorom slovo bežného použitia nadobúda odlišný význam v odbornom jazyku“] (Gualdo, 2011, s. 81), čiže sa terminologizuje. Slovo základného slovného fondu dostáva špecifický význam: nie dvojzmyselný a nie polyvalentný. Významová premena sa uskutočňuje zväčša metaforickou cestou, pri ktorej sa rozširujú alebo zužujú sémantické črty (sémy) daného slova. So spomenutým procesom „zľudovenia“ odborného jazyka úzko súvisí angažovanie prenesených významov, metafor a eufemizmov, ktoré prispievajú k vzd'aloванию sa sektorových jazykov od prísne vytyčeného pólu ideálnej terminologickej neutrality a expresívno-emocionálnej vyprahnutosti. Aj do sektorových jazykov preniká čím ďalej tým viac *hra slov*. Obrazným vnímaním skutočnosti založeným na procese analógie vznikajú pomenúvacie metafory (*metafore di denominazione*). Nie sú ozdobnou figúrou, naopak, vyjadrujú spôsob vnímania reality, čím naplňajú svoju denominálnu funkciu a pomáhajú tak zapliňať medzery v subsystéme odbornej lexiky. Odborné termíny, ktoré vznikli takýmto spôsobom, sú kodifikovanou súčasťou terminologického systému, majú svoju presnú definíciu, a ako také sú zachytené ako heslové slová v odborných slovníkoch. Moderná doba s nimi počíta ako s onomaziologickým prostriedkom, ktorý stiera prísne hranice v komunikácii expertov od komunikácie laikov. Na ilustráciu stačí urobiť krátky glosár technicizmov z oblasti informačných technológií, ktorých pojmovosť vznikla sémantickým zúžením a následnou terminologizáciou všeobecných výrazov ako: navigare [percorrere uno spazio (plaviť sa, navigovať)] < muoversi all'interno di una rete informatica (surfovať na internete)], finestra

[apertura rettangolare (okno) < zona delimitata dello schermo (okno na obrazovke)], salvare [sottrarre qlcu. a un pericolo grave o alla morte (zachrániť) < registrare su disco le modifiche apportate a un documento (uložiť dáta)], scaricare [rimuovere la merce da un mezzo di trasporto per collocarla altrove (vyložiť tovar) < trasferire sulla propria macchina dei dati da una macchina remota (stiahnuť dáta do počítača), memoria [facoltà della mente (mozgová pamäť) < dispositivo di un computer capace di registrare e conservare i dati (pamäť počítača)], icona [effigie sacra dipinta su tavola (svätá ikona) < immagine che rappresenta simbolicamente un programma (ikona na obrazovke)], un comando [ordine, disposizione, ingiunzione (príkaz) < dispositivo che controlla una funzione, un meccanismo (ovládač)], piantarsi [stabilirsi in un luogo (zostať na určitom mieste) < arresto brusco nel funzionamento (zaseknúť sa, zamrznúť)] atď. Alebo v športovej terminológii: fuga [abbandono precipitoso o segreto di un luogo (únik) < cykl. vantaggio che uno o più concorrenti prendono staccandosi dal gruppo (únik z pelotónu)], scalatore [alpinista che compie scalate (horolezec) < cykl. ciclista particolarmente forte nelle corse in salita (vrchár)], gregario [di animale che vive in gruppi comuni (člen stáda) < cykl. corridore che ha il compito di aiutare il capitano della squadra (člen družstva pracujúci pre lídra tímu)], scollinare [passare da un versante all'altro di una collina (zísť z úbočia) < oltrepassare, superare il limite stabilito (prekročiť limit)], catenaccio [sbarra metallica (záмок) < tattica strettamente difensiva (rovnomená defenzívna taktika hry)], traversa [barra posta trasversalmente rispetto ad altri elementi della stessa struttura (traverza) < barra trasversale superiore della porta (brvno bránky)], bandierina [piccola bandiera per segnalazioni (zástavka) < ciascuna delle piccole bandiere che indicano i quattro angoli di un campo di calcio (rohová zástavka)], porta [apertura che mette in comunicazione due ambienti separati da un muro (dvere) < ciascuna delle due intelaiature rettangolari a pali munite di rete (bránka)], ripresa [nuovo inizio dopo un'interruzione (pokračovanie po prerušení) < secondo tempo di un incontro (druhý polčas športového stretnutia)].

Odbornými termínmi sa stávajú aj *viacslovné pomenovania* ako výsledok kolokácie bežného slova a špecifického výrazu: buco (diera) → buco nero (čierna diera); cartella (šanon) → c. clinica (zdravotný záznam); catena (reťaz) → c. del DNA (reťazec DNA); elasticità (pružnosť) → e. della domanda (pružnosť dopytu); evasione (útek, únik) → e. fiscale (daňový únik); lancio (vrh, hod) → prezzo di lancio (uvádzacia cena); leva (páka) → leva finanziaria (ukazovateľ zadĺženia podniku); occulto (skrtý, tajný) → socio occulto (utajený spoločník); lancio (vrh) → prezzo di lancio (uvádzacia cena); onda (vlna) → onde sonore (zvukové vlny); pacchetto (balík) → pacchetto azionario (balík akcií); ponte (most) → prestito ponte (preklenovací úver); predatore (predátor) → prezzo predatore (cenové lákadlo, reklamný výrobok predávaný pod cenu); pressione (tlak) → pressione fiscale (daňové zaťaženie); scena (scéna) → scena del crimine (miesto zločinu); singhiozzo (vzlyk, čkanie) → pagare a singhiozzo (platiť postupne, na splátky); → lavorare a singhiozzo (pracovať s prerušeniami); sommerso (ponorený) → economia sommersa (nelegálne podnikanie); spirale (špirála) → s. inflazionistica (inflačná špirála); spazzatura (špina, odpad) → titolo spazzatura (rizikový dlhopis) atď.

Eufemizmy ako prostriedok „familiarizácie“ odbornej lexiky

Aj eufemistické prostriedky majú svoj význam a priestor aj v odbornom jazyku, a to napriek deklarovanej premise o nulovej expresívno-emocionálnej konotácii odborného štýlu. Úlohu zjemňovať nepríjemné skutočnosti v odborných jazykoch (napr. v medicíne či v ekonomike) plnia štylisticky zafarbené sekundárne technicizmy (tecnicismi collaterali) ako odborné synonymá so zjemňujúcou konotáciou, ktoré sú recipientovi pojmovo vzdialenejšie ako pôvodný, ošúchaný a traumatizujúci termín, príliš explicitne vyjadrujúci nepríjemnú skutočnosť (napr. diagnózu či prepustenie z práce). Tieto eufemistické synonymá sú psychologicky empatickejšie, ako to dokazujú najmä príklady z medicíny: namiesto tumore k jemnejšiemu *neoformazione*, namiesto metastasi k jemnejšiemu *lesioni ripetitive* (opakujúce sa

poškodenie). Pri prepúšťaní z pracovného pomeru sa namiesto explicitného *licenziamento* môže použiť eufemizmus *snellimento della forza lavoro* (zoštiehnenie pracovnej sily), v prípade krachu sa namiesto *bancarotta* či *fallimento* použije *chiusura* (zatvorenie, uzávera).

Vo finančnej oblasti *taglio* (škrt) nahradí *ritocco* (drobná úprava) namiesto *vendere* sa použije *mobilitare* (uvoľniť kapitál) namiesto *interessenza* (podiel na zisku) sa použije *partecipazione* (participácia, účasť na zisku) atď.

Záver

Jazyk ako dorozumievací prostriedok je spoločný pre všetkých príslušníkov toho istého národa, ale má mnoho podôb. V závislosti od oblasti, v ktorej sa jazykový prejav stvára, využíva rôzne lexikálno-štylistické možnosti. Pre taliančinu platí, že spoločný jazyk sa „sektorializuje“ v závislosti od požiadaviek oblasti, v ktorej sa realizuje. Niektoré oblasti sú tak úzko špecializované, až sú nezrozumiteľné, čo napovedá o nevyhnutnosti vstupovať do špecializovaných jazykových oblastí so špecializovanou jazykovou vybavenosťou. Pretože jazyk sa čím ďalej tým viac diferencuje, vytvára tzv. „provincie“, ostrovčeky, ktoré tentoraz nie sú chápané v zmysle geografickom či v zmysle sociálnej príslušnosti. Ide o bohato členené sektory či odvetvia so zvláštnymi charakteristikami, budovanými so zreteľom na ich funkčné poslanie a potrebu.

Zoznam citovanej literatúry

BECCARIA, G. L. 2002. *Italiano. Antico e Nuovo*. Milano: Garzanti.

BECCARIA, G. L. 2008. *Per difesa e per amore*. Milano: Garzanti.

GUALDO, R., TELVE, S. 2011. *Linguaggi specialistici dell'italiano*. Roma: Carocci editore S.p.A.

Zoznam použitej literatúry

ALFIERI, G. 2009. *La lingua della televisione in: Lingua e identità*. Roma: Carocci editore S.p.A.

FINDRA, J. 2004. *Štylistika slovenčiny*. Martin: Osveta.

MISTRÍK, J. 1985. *Štylistika*. Bratislava: SPN.

SERIANNI, L., CASTELVECCHI, A. 1989. *Grande grammatica italiana*. Torino: UTET Libreria.

TESSARO, B. 2013. *Huby do vrecka*. Bratislava: Ikar.

TRIFONE, P. 2009. *Lingua e identità*. Roma: Carocci editore S.p.A.

Kontakt

PhDr. Roman Sehnal, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave

Filozofická fakulta

Katedra románskych jazykov

Gondova 2, 814 99 Bratislava

Slovenská republika

Email: sehnalroman@yahoo.com